

a forradalmi önbírálatnak jelentékeny szerep jut a romantikus forradalmi illúziók felszámolásában és a népért „kettős erővel” való küzdés programjának kialakításában és vállalásában.

Az *apostol* esztétikai minőségét is újszerűen világítja meg Forgács. Mindenek előtt szembeszállva a hagyománnyal, a művet eszméileg, művésziileg harmonikusan ítéli meg, hiszen a világnézet és az ábrázolás teljes megfelelést mutat benne. A kettős nézőpontból szemlélt főhős, kettős esztétikai jellegzetességet von maga után: az „előtörténet” hőse fejlődő, mozgásban, környezetelemek rendszerében ábrázolt hős, a „főtörténet” Szilvesztere viszont kész jellemű, erősen a szubjektumot szem előtt tartó ábrázolás eredménye. Csak egyetérteni lehet azzal, hogy Petőfi világnézeti tudatossága, irányzatossága közvetlen kifejezést nyer a műben, s ennek esztétikai, műfaji következménye a tisztá, „nyugodt” epikai ábrázolást felváltó gondolati-lírai hitelességű, versesregény-szerű megoldás. Az *apostol* gondolati költészet jellege, szubjektív világnézete, lírai hangszereleése teszi ábrázolásmódját romantikus-sá, a realista törekvés inkább csak az „előtörténet” zsánerképeiben érvényesül s „nem nőhet általánossá, megmarad pusztá epizódnak, színező elemnek”. (191. l.) A romantika és a realizmus esztétikai viszonyának tisztázása a műben sokáig váratott magára, ezek

után azonban sok új mondanivaló nem igen akad.

Forgács László könyve fontos elvi kérdéseket tisztáz, a 48-as ideológia megvilágításához az eddigieknél több fogódzót ad. Tételei ott vitathatók, ahol maga is a szubjektivizmus vizére evezve, túlértékelvén a mű filozófiai tartalmát, olyan magyarázatok, fejtegetések, ideológiai megállapítások sorozatát adja Az *apostol*-elemzés kapcsán, amelyek már túlnőnek a Petőfi-oeuvre-ön. Az *apostol* önmagában nem szolgál olyan tényszerű adatok, gondolatok, eszmei anyagok, konstruktív rendszerével, amely egy ilyen — az egész 48-at értékelő — ideológiai koncepció megalkotásához elegendő lenne. Forgács Petőfi-képének értékelő, magyarázó tényei, szempontjai nincsenek meggyőző, következetes kapcsolatban magával a költői életmű anyagával; hiányzik — különösen az 1846—47-es Petőfi ideológiai fejlődésrajza. Ehelyett inkább a Petőfi életművén kívüli definitív szempontok, olykor külső magyarázatok érvényesülnek az elfogadhatónál erőteljesebben. Az irodalmon kívüli és belüli szempontok aránytalansága megbontja a tanulmány egyensúlyát. Végül is: akkor nyújt igazán elfogadható, amikor műközelben marad, s esztétikai mércével közelíti meg Petőfi kor-szakos remekét.

Baranyi Imre

TÖMÖRY MÁRTA : ÚJ VIZEKEN JÁROK

(A Galilei Kör története.) Bp. 1960. Gondolat K. 294 l.

A század elejének irodalomtörténeti kutatóját nagy örömmel és várákozással tölti el valahányszor ennek a rendkívül bonyolult korszaknak történelméhez, társadalmi viszonyaihoz és ideológiájához marxista kutató-sokon alapuló monográfiát, tanulmányt vagy akár csak adalékokat produkálnak tudósaink. Ilyen örömmel vettük kezünkbe Tömöry Márta könyvét a Galilei Kör történetéről. De éppen azért, mert örömrünk és várákozásunk felfokozott, nem egykönnyen elégülhet ki, hiszen csodát se történés, se filozófus nem tud művelni és egy történelmi szempontból teljesen feltáratlan kor sokrétű összefüggéseit egy mégoly kiváló részlettanulmány sem tudja az irodalomtörténetész igénye szerint megvilágítani.

Tömöry Márta könyve igen alapos kutatásokra épül, de lényegében az adatgyűjtés és közlés igényén nemigen megy túl. Ez még nem volna baj, azonban ilyen esetben az adatok fokozott pontosságát kell megkövetel-

nünk a szerzőtől, marxista szerző esetében pedig még egy adatközlő tanulmánynál sem mondhatunk le arról, hogy az adatok összessége valamilyen koncepció szolgálatában álljon. Jelen esetben, hogy világosan illusztrálják, milyen szerepet töltött be a Galilei Kör a századelő haladó mozgalmában.

Erre egyébként még tételszerűen sem kapunk választ a könyv folyamán, hacsak az ilyen kísérleteket nem számítjuk: „A galileisták... demokratikus gondolkodású, haladó eszmékért lelkesedő egyetemi hallgatók voltak...” (89. l.) vagy az utolsó sum-mázásban mondottakat, többek közt ezt a mondatot: „A Galilei Kör ifjúsága útkereső ifjak társasága volt.” (179. l.) Ezek a rendkívül általános és óvatosságot kijelentések azonban nem sok újat mondanak. Megtudjuk még azt is, hogy a Galilei Kör sokkal haladóbb volt a polgári radikálisok vezetőinél (137. l.), de hogy miben, mennyivel voltak haladóbbak, azzal a szerző adósunk marad.

Egy helyütt mondja ugyan, hogy „Március igaz megértése az a pont, amely a haladó gondolkodású ifjakat eltávolítja a polgári radikálisoktól, továbbviszi őket előre a plebejus hazafiság megértéséig, vallásáig”. Csakhogy elég nehéz elhinni, hogy pl. Jászi, aki éppen a Galilei Kör 1911 márciusi ünnepén az ünnepi szónok volt, s akinek ünnepi beszéde *Ady A Tűz márciusa* c. versével egy füzetben jelent meg a Galilei Kör kiadványaként, nem értette volna meg igazán a márciusi eszméket és ne lett volna a plebejus hazafiság híve. Csak bele kell olvasni ebbe a beszédbe és azonnal meggyőződhetik mindenki az ellenkezőjéről. Azt helyesen látja a szerző, hogy Ady volt az egyetlen reális, megfogható továbblévő erő az értelmiségi ifjúság számára, de ő nem március igaz megértésével adott többet a polgári radikálisoknál, hanem a munkásosztály történelmi szerepének felismerésével. E tekintetben látott tisztábban a polgári radikálisoknál, a nemzeti kérdésben a szociáldemokratáknál és a háború kérdésében minden számbajövő magyar politikusnál. A szerző felsorolja ugyan, hogy mikor milyen Ady-verseket szavaltak a Galilei Kör ünnepségein, bár az 1914-es ünnepség leírásánál ezzel is adósunk marad (77. l.). De hogy mit tanultak Adytól a galileisták, annak elemzésébe nem bocsátkozik.

Persze ugyanakkor, mikor fentieket a szerzőnek felrójuk, nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy a polgári radikálisok ideológiájának marxista elemzése történettudományunk nagy és sürgősen törlesztendő adósságai közé tartozik. (Sajnos Fukász György igényes című könyve, *A magyarországi radikalizmus történetéhez* sem végzi el ezt a feladatot, mikor a polgári radikális ideológusok közül kiragadja a doktrinér Jászit és hosszasan bizonyítja róla azt a köztudott tény, hogy nem volt önálló filozófiai rendszere és nem volt dialektikus materialista.) És valljuk be, hogy Révai Ady tanulmányain kívül, amelyek még nem támaszkodhattak a teljes Ady-prózára, irodalomtörténezeinknek is sok még a tennivalójuk Ady gondolatrendszerének feltárásához. Igazságtalanság volna tehát Tömöry Mártától ezeknek a feladatoknak az elvégzését számon kérni.

Az adatokat, mint mondtuk, tiszteletreméltó bőséggel tárta fel a szerző a Galilei Kör történetéből, gazdag jegyzetanyaga külön elismerést érdemel. Kár azonban, hogy ebből az adataiból nem von le néhány érdekes és kézenfekvő következtetést. Pl. azt, hogy kik azok az írók, tudósok és művészek, akik a Galilei Körből nőttek ki. Érdekes, hogy nem említi sehol, hogy Latinka és bizonyára sokan mások a Tanácsköztársaság résztvevői közül galileisták voltak. Hiánynak érezzük

azt is, hogy a Galilei Könyvtár füzeteit nem sorolja fel, pedig ennek az igen érdekes dokumentumnak helye volna a függelékben és nem nagy fáradságába került volna a címjegyzék megállapítása.

Sajnálatos továbbá, hogy sok a pontatlan, henye adat és megjegyzés. Nem említem itt a másutt már kritika tárgyává tett névmutatót, csak a szöveg és a jegyzet néhány pontatlanságára térek ki. A 24. lapon említi, hogy a Magyar Egyetemi Ifjúság szerkesztősége kapcsolatot keresett és talált Bíró Lajos-sal, a Budapesti Napló szerkesztőjével s az megelégedését fejezte ki a lap munkájával kapcsolatban. A jegyzetben a Magyar Egyetemi Ifjúság c. lap 1901. nov. 10-i számára hivatkozik. Csakhogy ekkor Bíró Lajos még javában nagyváradi újságíró volt, semmi köze sem lehetett a Budapesti Naplóhoz. A 49. lapon kifejti, hogy a Galilei Körben ki mindenkinek a filozófiájával foglalkoztak. Ez igaz, de a galileisták, akárcsak a Társadalomtudományi Társaság tagjai, elsősorban szociológiával foglalkoztak, e tudományág iránti érdeklődés volt jellemző az egész polgári radikalizmusra, de erről az egész könyvben szó sem esik. Néhol a statisztikai adatokkal nem a bizonyítandó tételt illusztrálja, hanem éppen az ellenkezőjét. Miért megdöbbenő pl. az, hogy az egyetemi hallgatók között 546 albérlő és 13 ágyrajáró volt? A viszonylag nagy albérlő számot az okozza, hogy a hallgatók nagy része vidéki volt, kollégium, internátus pedig köztudomás szerint nagyon kevés volt. Bosszantók az ellentmondó adatok is. Így pl. a 15. oldalon megállapítja, hogy a mérnökhallgatók száma bizonyos időkben nagy mértékben nőtt, a jegyzetben közölt táblázatból azonban az derül ki, hogy a műegyetemi hallgatók száma jelentősen csökkent. Természetes, hogy az ilyen statisztikából levont tanulságot is kételkedéssel kell fogadnunk. Felületességre vall, hogy Vészi Józsefet egyszerűen konzervatívnak, Ágoston Pétert pedig baloldali szociáldemokratának mondja. És kicsit több gondossággal ki lehetett volna igazítani olyan baklövéseket is, mint a forint és korona összecserélése a bevezetés 36. jegyzetében, a Vojnich-díj helyett Vojnovics-díj (83. l.) stb., stb. Nem örültünk továbbá a stílus szürkeségének, pongyolóságainak sem.

Mindezek ellenére hasznos és úttörő munkát végzett Tömöry Márta, mikor a Galilei Körre vonatkozó adatokat felkutatta és könyve függelékeként közreadta a Galilei Kör fontosabb dokumentumait. Hibái ellenére is forrásértékű művet adott a kutatóknak és érdekes olvasmányt a nagyközönségnek.

Vezér Erzsébet